

Trabzon'daki Aile Hikâyelerinde Üç Kardeş Anlatısı

A. Mevhibe Coşar*

Özet

Trabzon'daki aile hikâyelerinde aile köklerini bölgeye çok eski zamanlarda gelen 'üç kardeş'e bağlayan anlatılar vardır. Bu çalışmada çoğunlukla bölgedeki yerleşme hikâyelerinde karşımıza çıkan ve sıkı tekerarlanan bu motifin Türk kültüründeki yeri, sayılara yüklenen anlamlar üzerinden ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Trabzon, üç kardeş anlatısı, sayılar

Kültürel Sembolizm Unsuru Olarak Sayılar

Sayılar, günlük hayatta *nicel* değerlendirmelerin temel elemanı olarak yer alır. Bunun yanında yine günlük hayatta kazandıkları değerlerle ama günlük hayatı aşan bir boyutta başka bir kimlikleri de vardır¹. Bu kimliğin belirleyicileri, bugün kaynakları tam olarak gösterilemese de her toplumun az çok alışverişte bulunduğu diğer toplumların da izlerini taşıyan kültürleri, sosyal yaşantılarıdır. *Temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış* kabuller, dini inançlar, kimi tecrübeler, esinlenmeler sayılar etrafında gelişen, *nitel* denilebilecek değerlerin kaynağı olarak gösterilebilir.

Her toplumun kültüründe sayılarla kodlamak, bilgiyi şifrelemek ve sayılara gizem yüklemek vardır. Annemarie Schimmel, sayı sembolizminin çeşitliliğine işaret ederek hâlâ farklı kültürlerin sayıları yorumlamada şaşırtıcı benzerlikler gösterdiğini dile getirir². Babil, eski Japon ve Çin metinleri, Afrika kabileleri, Amerika Kızılderilileri ve eski Hintlilerin kültür verileri sayıların gizemine inandıklarını gösteriyor. Hartner'in sayı sistemlerinin en gelişmiş ve hatasızına sahip olduklarını söylediği Mayalar'da, eski Hint ve Çin'de bulunan bu veriler, insanların sayılara yükledikleri anlamlara kaynak olmaktadır³.

* Doç. Dr. KTÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, TRABZON. mcosar@ktu.edu.tr.

¹ Willi Hartner'in "matematiksel ruh, kendisini, insanların yaşadığı ya da eski yaşamlara ait maddi izlerin bulunduğu her yerde ortaya koyan başlangıçsal insani öğedir" (Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, Kabcacı Yay., İstanbul 2000, s. 13.) şeklindeki değerlendirmesi tam da bu kimliğin altını çizmektedir.

² Annemarie Schimmel, *age.*, s.9.

³ Eski Hint metinlerinde sayılara tapılmaktadır: "Selam olsun Bir'e, selam olsun 2'ye....selam olsun 1000'e", Annemarie Schimmel, *age.*, s.20.

A.Schimmel, Yahudi, Hristiyan ve İslami kültür çevrelerinde sayılara ve özelliklerine gösterilen ilgiyi Pisagorcuların⁴ hazırladığı temellere bağlar⁵. İ.Ö. 580 doğumlu Pisagor, dünyayı ve evreni anlamak için kullanılabilir en önemli ve doğru aracın sayılar olduğunu savunmaktaydı⁶. Onun ve öğrencilerinin temeli düzen ilişkisine dayanan matematiksel ve matematik dışı düşünceleri, her şeyin özünü sayılarla açıklanabilir kılıyordu. Pisagorcuların üç büyük dindeki gizemci eğilimleri etkilemesi, karışık bir sayı gizemciliğine sahip Yahudi Kabalası ve sayıları esas alan alegoriler aracılığıyla yapılan ve 19. yüzyıla kadar varlığını koruyan İncil yorumlarında olduğu gibi İslamiyet'te de kendini gösterir.

İslamiyet'te harflere sayısal değerler vererek yapılan çalışmalar, "ebced hesabı" adıyla biliniyor. Prof. Dr. İsmail Yakıt "Türk -İslam Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme" adlı çalışmasında, ebcetin günlük ihtiyaçlar ve haberleşmede, isim sembolü olarak çocuğa isim verilirken, resmi devlet kayıtlarında, gizli ilimlerde (büyü ve muskalarda, burçları öğrenmede, define aramada), tasavvuf ve din ilimlerinde, musikide, tarih düşürmede kullanıldığını belirtiyor⁷.

Türk kültüründe sayılara yüklenen anlamların dini inanmalardan kaynaklanmakla beraber İslamiyet öncesi yaşantıdan izler taşıyan özellikleri de vardır. Erman Artun, geleneksel kültürde sayılar üzerine kurulan inançların kaynaklarını hem İslam dinine hem de Orta Asya yaşayışına ve Şamanizm'e dayandırmaktadır⁸.

Trabzon Yöresinde Üç Kardeş Anlatıları

Walter Ong, sözlü kültür-yazılı kültür ilişkisini incelediği eserinde kelimelerin sözlü kültürde sözle sınırlanmasının anlatım biçimlerinin yanı sıra düşünme sürecini de etkilediğini ileri sürer. Yazılı kültür ortamına aktarıldığında sayfalar sürececek bir metni hafızada tutabilmek için bu bilgilerin "kolay hatırlanabilir" bir karaktere sahip olması gerekmektedir. Bundan dolayı sözlü kültürde bir konu hakkında uzun boylu düşünüp, sorunlar karşısında çözüm üretmenin yolu, soru ve cevaplardan oluşan iç ve dış diyalog şeklindeki iletişimdir. Sözlü kültür ortamının dayattığı bu olumsuzlukları aşabilmek için düşünce ve duyguları kalıp ifadeler şeklinde kurgulamak gerekmektedir. Ong'a göre "düşüncenin

⁴ Pisagorcuların eleştiren Platon da sayıların doğanın gizemini çözecek belli anahtarlar içerdiğini kabul etmektedir, Annemarie Schimmel, *age.*, s.26.

⁵ Annemarie Schimmel, *age.*, s.21.

⁶ Bir anlamda Pisagor, evrenin sayılarla ilgili gizli ilkelerini keşfetmeyi amaçlayan sayı bilimi, numerolojinin temellerini atmıştı. Gökçen B. Dinç, "Sayıların Büyüsü", *Yeni Aktüel*, S. 92, Nisan 2007.

⁷ İsmail Yakıt, *Türk-İslam Kültüründe Ebcet Hesabı ve Tarih Düşürme*, Ötüken Yay., İst. 1992'den aktaran . Gökçen B. Dinç, "Sayıların Büyüsü", *Yeni Aktüel*, S. 92, Nisan 2007.

⁸ Erman Artun, *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2008, s. 307.

dengeli tekrarları ve antitezleriyle akışının kazandırdığı ritim, kelimelerdeki ünlü ünsüz uyumu gibi özellikler hafızayı güçlendiren unsurlardır”⁹.

Mitten Efsaneye doğru gelişen çizgide mitik tefekkürdeki pek çok unsur daha sonraları masal, efsane, hikâye başta olmak üzere bütün kültürel üretim formlarına geçmişlerdir. Türk mitik tefekküründe kozmolojik anlatılarda başlangıçta bitişik olan yer ve gök ayrıldıktan sonra ortaya gök, yer ve yer altı olarak üçlü bir yapı çıkmıştır. Aslında bu üçlü yapı aynı özden açılmış fenomenlerdir. Bu yapıyı daha sonra Türk boy ve kabile ayrışmalarında mistik bir unsur olarak Oğuz kağan destanında, Üçoklar oluşumunda görmek mümkündür. İslamiyet'ten sonra aynı yapının üçler, yediler, kırklar gibi formülistik sayıların temsil ettiği bir aziz kişilikler hiyerarşisinde yer aldığı görülür. Burada mitsel motifin tarihsel süreç içerisindeki tabakalaşması söz konusudur.

Bu çalışma, destanlardan masallara, şiirlerden atasözlerine ve hatta dinî ve yaşantıya dair bazı uygulamalara kadar birçok alanda karşımıza çıkan sayılardan 3(üç)'ün Trabzon yöresinde aile anlatılarındaki örneklerini ortaya koymak, dikkatlere sunmak amacıyla hazırlandı. 2005 yılında Trabzon'da kullanılmakta olan soyadlarında yaşayan Osmanlı dönemi unvan adlarının izleri aranırken aile hikâyelerinde “üç kardeş” fikrinin işleniş sıklığı öne çıkmıştı¹⁰.

Trabzon'da üç sayısının aile hikâyelerinde geçişi, iki şekilde karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birinde soyadı, diğerinde ailenin kökleri anlatılmaktadır. Bazen aynı aileden gelen üç kardeş, soyadı kanunu çıktığında getirilen sınırlamaların da etkisiyle üç farklı isim seçerek bir anlamda birbirlerinden ayrılmışlardır¹¹. Bazen de bir aile değişik zamanlarda üç farklı soyadını kullanabilmektedir¹².

Bu bahiste dikkatleri üç sayısına çeken asıl anlatı, aile köklerinin çok eski zamanlarda yöreye gelen üç kardeşe dayandırılmasıdır.

Trabzon yöresinde anlatıla gelen en eski aile hikâyesi Maraş'tan gelen üç kardeşe ilişkindir¹³. Bu yaygın anlatı birçok aile tarafından benimsenmekte,

⁹ Walter Ong, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözümlenmesi*, Ayrıntı Yay., İstanbul 1995, s.49-50.

¹⁰ A. Mevhibe Coşar, “Trabzon Soyadlarında Osmanlı Dönemi Unvan Adları”, *Karadeniz Tarihi Sempozyumu* (25-26 Mayıs 2005), KTÜ Yay., Trabzon 2007, s. 851-860.

¹¹ İmamı ailesi Ayar, İmamıoğlu, Abanoz; Çavuşoğlu ailesi Sekban, Seymen, Sürmen soyadlarını alarak ayrılmıştır. A. Mevhibe Coşar, *agm.*, s.854.

¹² Bayraktar, Alemdar, Sancaktar; Kazancı, Özkazanç, Kazan veya Şamlıoğlu, Kombasaroğlu, Malkoç soyadlarını farklı zamanlarda taşımış üç aile tespit edilmiştir. Bunlardan sonuncusu aynı zamanda üç ayrı soyadına ayrılmış aile grubuna da girmektedir. A. Mevhibe Coşar, *agm.*, s.854-855.

¹³ Bugün yapılan çalışmalar, Maraş'tan gelen üç kardeşin orada kalan yakınlarının Saçaklızadeler adıyla bilindiği yönündedir. Maraşlı kardeşlere ait Of ve Çaykara ilçelerinde anlatılan çeşitli görüş ve efsaneleşmiş öyküler vardır. *Of Muhabere Tarihi* yazarı Hasan Umur'un Karakaşoğlu Ahmet Hamdi Efendi'den naklettiğine göre; "... Halife Hz. Ömer zamanında İslâm ve Hıristiyan dinler arasında bir mübahase dolayısıyla Halife Ömer ile İstanbul İmparatoru arasında yapılan muhabere ve verilen karar üzerine Trabzon'dan Medine-i Münevvereye iki Hıristiyan din âliminin gönderilmesi, İmparator tarafından münasip görülmüş. Trabzon Kralı da, seçtiği Hıristiyan iki din âlimini İstanbul'a gönderirken; bu iki âlimin büyük meziyetlerinden bahsederek İmparatorun dikkat

yöredeki geçmişlerini bu şahıslara bağlayan farklı aile mensuplarına rastlanmaktadır¹⁴.

Trabzon ağızlarından yapılan derlemeler bu anlatının çeşitli örneklerini içermektedir. Az çok değişen yönleriyle ve farklı efsanevi özellikler ilavesiyle Hanefi Bostan'ın aktardığı bilgilere yakın anlatılar da görülmektedir¹⁵.

Necati Demir'in derlemelerindeki aile hikâyelerinde ağırlıklı olarak üç kardeş motifinin tekrarlandığı tespit edilir. Üstelik Batı'ya gidildikçe görece azalmakla beraber bu durum Trabzon ağızlarında yaygın görünmektedir. Söz gelimi Bangali ailesi olarak tanınan ve şimdi Bank soyadını taşıyan aileden bir taniye, Vakıfıkebir Bozalan köyündeki ailenin tarihini Rize'den gelen üç kardeşten birine bağlamaktadır¹⁶.

nazarını çekmişti. Nihayet bu iki Oflu din âlimi, Medine'ye Halife'nin huzurlarına varınca, sade hayatını, büyük ve hudutsuz adaletini, Müslümanlar üzerine şefkat, kâfirler üzerine muhabbetini görünce mubahaseye girişmeden meziyetlerine hayran oldukları Müslüman dinini tereddütsüz kabul etmişlerdir. Ancak bu durum karşısında memleketleri olan Of'a dönmeyip suyu, havası Of'a çok benzeyen Maraş'a gelip yerleşmişlerdir.

Bin sene kadar sonra İslam dini âlimlerinden bu iki zatın ahfadından Maraşlı üç âlime rüyalarının dedelerinin çıktığı Of kazası halkının hidayete erişmelerinin kendilerine bağlı bulunduğu bildirilince onlar da Of'a gelirler. Bunlardan birisi Paçan (Maraşlı) köyünde, birisi Of'ta şimdiki Eskipazar'da büyük cami önünde defnedildi. Üçüncüsü de memleketine dönerken Of'un daha yakınlarında vefat etmiştir." Haşim Albayrak, *Kahramanmaraş-Trabzon Kardeşlik Köprüsü ve Saçaklızâdeler*, Babialı Kitaplığı, İstanbul 2009, s. 42. Bu konuda diğer bir rivayet M. Hanefi Bostan'ın aktarmasıyla şu şekildedir: "...Maraşlı Osman Efendi'nin dedeleri Paçanlı imiş. Müslüman oldukları için Hıristiyanlar tarafından kovulmuşlar. Yüz elli yıla yakın Maraş'ta kalmışlar. Maraşlı Osman Efendi, dedesinden kalma kitaplardan, Paçan'dan geldiklerini öğrenmiş ve Paçan'a gitmeye karar vermiş. İki kardeşi ile birlikte yola koyulmuşlar. Maraşlı Osman Efendi, Bayburt yoluyla Paçan'a, kardeşlerinden biri Yente'ye, biri de Eskipazar'a yerleşmiştir. Paçanlıların hepsi Osman Efendi'nin tebliği ile Müslümanlığı kabul etmişlerdir. Daha sonra civar köyler, bütün Çaykara ve Of bölgesindeki Hıristiyanlar Müslüman olmuşlardır." M. Hanefi Bostan, "Boyun Eğmişti Bir Görmede Ruhban", *Tarih ve Medeniyet*, S. 44, Kasım 1997, s. 20.'den aktaran Haşim Albayrak, *age.*, s.47. Maraşlı Osman Efendiye ait olduğu bildirilen mezar taşı 1583 tarihine işaret etmektedir. Ancak kardeşlerin Of ve Çaykara'ya geliş zamanlarına ait kesin bir tarih verilememektedir.

¹⁴ Kadioğlu ailesinin bir Kadı dede ile birlikte ikinci bir köken hikâyesi olarak Maraşlı Hocalardan birinin torunları olduklarını ifade etmeleri gibi.. A. Mevhibe Coşar, *agm.*, s.854. Of-Çaykara bölgesinde bu bağlantı ile kendilerini açıklayan bir çok aileye rastlamak mümkün olmaktadır.

¹⁵ Öte yandan halk arasında anlatılan Maraşlı kardeşlere ilişkin hikâyeler de vardır: "o maraşlıların hek'easi var/maraşlılar kim bilir o hangi zâmanda gâldiler/ uş tane geldi habü da:dan aşai endiler./" gibi. Bernt Brendemoen, *Thurkish Dialects Of Trabzon*, Volume II- Texts, Oslo 2001, s.39; Çaykara İlçesi Derindere Köyünde yapılan bir derlemede Yente camii anlatılırken "... uş tane şex Geldi:/ erzürüm taraflarından/ Bu memleGeDi olar islah ettiler/ Biri burayâ eldi kaldi/ endiler paçana/ Burdan/ çaykaranın kene bi köyi va paçan/ bi danesi de oraya kaldi:/orai da islah ettiler / endile ofa/ eskiBazar köyi vardu ofun/ Bi Danesi de orıya kaldi/ Bu uç yer şindi menşürdü bular/" (Erzurum taraflarından üç tane şeyh geldi. Bu memleketi onlar islah etti. Biri burada öldü, defnedildi. Buradan Paçan'a indiler. Yine çaykara'nın bir köyü var; Paçan. Bir tanesi de orda öldü. Orayı da islah ettiler. Of'un Eskipazar köyüne gittiler. Bir tanesi de orda kaldı. Bu üç yer şimdi çok meşhurdur). Bernt Brendemoen, *age.*, s. 19. Yine Çaykara Karaçam Köyünde Maraşlılar adıyla üç kardeş anlatısı devam eder. Bernt Brendemoen, *age.*, s.39.

¹⁶ "...biz şöyle darihçesini ben biraz araşdırdım da rizeden gelme, rizeden buriya geldi. üç ğardeş bir dânesi vakıfıkebir câferli köyünde ğaldı. orda türedi". Necati Demir, *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, III. C., Ankara 2006, s.72.

Başka bir anlatıda İskender soyadını taşıyan anlatıcı, Yomra Kömürcü Köyünde İskenderiye'den kurt dede zamanında gelmiş, üç kardeşten söz eder¹⁷. Buna göre bu üç kardeşten biri Vakfıkebir'de, biri Tonya'da kalmış, birisi de Yomra'ya yerleşmiştir¹⁸.

Orta Asya'dan gelen üç kardeşin hikâyesi Hayrat Yarı Köyünden bir anlatıcı tarafından nakledilir. Bu üç kardeş, üç mahalleye taksim olunarak bölgede çoğalmışlardır¹⁹.

Trabzon dışında Giresun'dan yapılan derlemelerde de bir üç kardeş hikâyesi tespit etmek mümkün olmuştur. Merkez Kemaliye Köyünden yapılan derlemede Kureyştin gelen üç kardeşe bağlanan bir aile adı vardır²⁰.

Yeşilce'nin 1500`lü yıllarda üç kardeş tarafından kurulduğu söylenmektedir. Bu üç kardeş eski caminin bulunduğu yere gelerek o zaman orman içinde bir alan olan bu yeri, yerleşmek için seçmişlerdir. Hasan, Mehmet Çavuş ve Kara Ahmet adındaki bu üç kardeş köyün kurucuları sayılmaktadır. Bu kişilerin isimlerini taşıyan yerler günümüzde de vardır²¹.

Değerlendirme ve Sonuç

Şüphesiz ne üç ne de diğer sayılara ilişkin türlü kabuller yalnızca Türk kültürüne mahsus değildir²². Burada söz konusu edilen üç sayısının kardeş kavramı ile

¹⁷ Demir, *age.*, s.235. Burada geçen "kurt dede" ifadesi ayrıca dikkate değer ve bölgenin kimi kesimlerinde sıkça kullanılan bir adlandırmadır. Kurt dede, en eski atayı ifade etmek üzere kullanılır. Kurt kelimesinin buradaki kullanılışı ilginçtir. Bu konudaki çalışmalar için bk. Necati Demir, "Kurt Dede ve Tarihi Bağlantısı, <http://www.necatidemir.net> ve "Trabzon Yöresinde Destan Kültürü ve Tarihi Alt Yapısı" *Türkish Studies /Türkoloji Dergisi*, Sayı:1, s. 39 - 44, 2006.

¹⁸ Dernekpazarı Yenice Köyü'nde başka bir İskenderiye anlatısı daha vardır. Burada anlatıcı üç ve dört sayıları arasında gidip gelse de sözü yine üç kardeşe bağlar: "İsgendereden, İskenderli, İskenderiye diye bi yer var, ordan gelmişler buruya. Üç dört kardeş. he dört kardeşdiler bunlar. E o zamanla biri İskenderli. Üç ğardeşdiler bunlar. geldiler biri ternekde ğaldi biri burda, biri de sürmenede, mezérede. yok misir İskenderden gelme." Demir, *age.*, s. 385.

¹⁹ "bizim akrabalar hep kelmedi tişardan. bize reşid ölları terler. bir orta asyadan kelmeyük. ... orta asyadan üç ğardaş geldile bunlar. orda şenluk ğurdiler ordan taıldiler...orıya da uş mahalleye tek-sim oldile." Demir, *age.*, s. 423.

²⁰ "ama bize ğaraşöllerını sorarsan, bizim sülalemizin esas kökeni üç ğardaş_ımış bunnar. yani bunnar mekkeden gelmiş, ğureyş ğabilesinden imişük biz. yani onun_ıçün bize ğaraşöllerı demişler ğ ureyşöllerı değil de ğaraşöllerı demişler. Bizim bi_tanesi bu giresunda ğalmış. bi_tanesi de rizede ğalmış. bi_tanesi de bu çarşamba, Bafra tarafına ğetmiş." Demir ve Aydoğdu, *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*, Giresun 2009, s. 399-400.

²¹ Yeşilce uzun süre Şebinkarahisar`a bağlı bir köy olarak kalmıştır. 1805`de Şebinkarahisar`a bağlılığı kalkarak Trabzon iline bağlanan Yeşilce 1871 yılında ise Sivas'a bağlanmıştır. Pazar yeri olarak kullanılan Mesudiye, ilçe olduktan sonra da Yeşilce Mesudiye`ye bağlanmıştır. <http://www.yesilce.com>, 20.04.2009.

²² Söz gelimi bayrakların üzerindeki renk ve şekillerin de ait oldukları milletler için sembolik değerleri vardır. Nitekim diğer birçok dünya devletinde olduğu üzere Almanya, Belçika, Macaristan, Fransa gibi bazı Avrupa ülkelerinin bayraklarının üç renkten oluşması da kültürel bir olgu olarak belki Hristiyanlıktaki teslis inancına bağlanacak şekilde dikkate değerdir.

ele alınışı da farklı kültürlerin birçok masal veya mitolojik öğelerinde tekrarlanır²³.

Erman Artun, Türk kültüründe formülistik sayıları değerlendirirken halk kültüründe en çok kullanılan sayının üç olduğunun altını çizerek, Oğuz Kağan'ın yayını üçe bölmekten, ülkesinin idaresini oğulları arasında paylaşımına, Manas destanından Dede Korkut hikâyelerinde üç sayısının 43 defa yer alacak kadar işlenmesine kadar birçok tanıklık ile üç sayısının önemine dikkat çeker²⁴.

Türk kültürünün 1000 yıllık bir zaman dilimi içinde adeta harmanlandığı İslam inancının da rivayet olunan hadislerde üçe atıfta bulunan örnekleri mevcuttur²⁵.

Sözlü icra ve anlatım geleneğinin kalıplaşmış yapılara ve ikili zıtlıklara başvurması çerçevesinde farklı icra ortamlarında ve ürünlerde bu tekrarlama ve yineleme görülür. Bu bağlamda masalarda geçen üç gün üç gecelik süreç, üç dilek tutmak; Allahın hakkı üçtür gibi inanma ve söyleyişlerden söz edilebilir.

Trabzon yöresinde üç formülistik sayısı bir adlandırma ögesi olarak da varlığını sürdürmektedir²⁶.

Trabzon yöresinde üç kardeşin (veya arkadaşın) kahramanı olduğu masallar da vardır²⁷. Ancak aile hikâyelerindeki üç kardeş anlatısı her zaman gerçekten üç kardeşe mi işaret etmektedir, yoksa bu daha eski zamanlardan kalma rivayet veya kabullere mi dayanmaktadır, üzerinde düşünülmesi gereken bir

²³ Alalkomenis, Telksine ve Aulis adlı üç kardeş, tanrıça Athena'nın sütanneleridir; Kos (İstanköy) adasında yaşayan Argon, Byssa ve Meropis adlarındaki üç kardeş toprak tanrıçasından başka hiç bir tanrıya saygı göstermedikleri için ceza olarak kuş şekline sokuldular. www.baktabulum.com/mitoloji, 20.04.2009

²⁴ Şamanizm, yukarıdaki semayı önce üç kat olarak tasavvur etmiştir. Oğuzun sağ kolu üç oktan oluştuğu için yukarıdaki semanın üç oktan olması tabiidir. Yakuttaki ateşin üç çeşitten olmasının sebebi de, kâinatın üç bölümden meydana gelmesi yüzündendir. Eski Türk efsanelerinde üç sayısına çeşitli motiflerde rastlanmaktadır. Türk mitolojisinde de ilahlar, Gök tanrı, Yer Sular ve Yağız yer olmak üzere üçe ayrılır.

Oğuz menkibesine göre Oğuz Han üç gün annesinin sütünü emmemiş, annesi üç gece gördüğü rüya sonucu kendisine söylenen şekilde hareket etmiştir. Oğuz'un iki eşinden üçer tane oğlu olmuştur. İlk eşinden olan çocukları Gökhan, Dağhan, Denizhan Bozoklar'ı ikinci eşinden olan Günhan, Ayhan, Yıldızhan da Üçoklar'ı oluşturmuştur. Erman Artun, *age.*, s.308.

²⁵ Üç kişinin hesabı kolay olur: Vermeyene veren, zulmeden affeden, gelmeyene giden; şu üç kimsenin duasını Allah kabul etmez, daima gayet harab bir evde yatar kalkar, sonra da "Ya Rabbi beni muhafaza et" diye dua eder; yol üstünde yatar kalır, sonra da malının taraf-ı ilahiden hıfz olunması hususunda dua eder, hayvanını başıboş bırakır, hayvan kaçır, sonra da "benim hayvanımı muhafaza et" diye dua eder. Benzerleri için bk. Şemseddin Yeşil, *Binbir Hadis*, İstanbul 1996. s.24 ve s.27

²⁶ Bir aile ismi olarak Üçüncüoğulları, Üçüncü soyadını kullanmaktadır; Üçgedik Köyü gibi yer adları vardır.

²⁷ Trabzon yöresinden derlenmiş masal ve hikâyeler için bk. Ahmet Caferoğlu, *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara 1994, s. 162- 165 ve 299-202; Rize yöresi için Turgut Günay, *Rize İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2003, s. 197-201 ve 227-230; Bernt Brendemoen, *age.* s. 26-27, 94-95-,282-283; Artvin masalları için Ülkü nal, *Ardanuç Masalları ve Halk Hikâyeleri 3*, Meneviş Yay., Ankara 2008, s. 29-31 (Burada kahramanlar üç arkadaşır).

durumdur. Söz gelimi artık bir efsaneye dönüştüğü söylenebilecek Maraşlı kardeşler anlatısı, Albayrak ve Bostan'ın da eserlerinde tartıştıkları gibi doğrudan ve kesin bir kardeşlik bağına açıkça dayandırılmamaktadır. Ama Maraşlı kardeşlerin bugün Kahramanmaraş'ta yaşayan bakiyelerinin olması ve söz konusu rivayetlerin hem varlığı, hem sahiplenilmesi de göz ardı edilememektedir²⁸. Belki kayda değer bir durum da Of ve Çaykara yöresinde birçok ailenin -hele aile geçmişinde din adamı varsa- kendilerini bu Maraşlı üç kardeşe bağlamaya olan eğilimleridir.

Efsaneler bünyelerinde tarihsel bilgiler taşır. Göç ve kültürel etkileşimler çerçevesinde bu efsaneler -dolayısıyla taşıdıkları tarihsel bilgiler- yeni dönemlere ve coğrafyalara uyarlanarak yeniden üretilir. Öyle görünüyor ki burada efsanenin ontolojik olarak Türk mitsel repertuarı ve anlatı geleneğinin kalıplarına yaslanarak bir yeniden üretimi söz konusudur. Yörede yaşayan insanlar, konumlarını anlamlandırmak, tanımlamak için bir açıklamaya ihtiyaç duymaktadır. Mitik düşüncede şeyleri bir kutsal başlangıca izafe etmek gerekir. Kutsal olmayan şey anlamsızdır, sıradandır. Başlangıç zamanına dönüldüğünde efsanedeki norm karakterler aracılığı ile (burada söz gelimi, Maraşlı Hocalar) konu bir problem olmaktan çıkarılmaktadır²⁹.

Farklı ailelerde geliş yeri de farklı olmakla beraber benzer anlatılar vardır. Maraş'tan, Kureyş'ten, İskenderiye'den ya da Orta Asya'dan geldiklerini ifade eden anlatıcılar, yukarıda bahsi geçtiği üzere hep üç kardeşe atıf yapmaktadırlar. Trabzon'da yaşayan Odabaşı ailesi de yaptıkları araştırmalarla büyük dedelerinin Osmanlıda odabaşı olduğunu, bölgeye Konya'dan 3 kardeş olarak geldiklerini; bunların Ordu, Trabzon ve Arsin (Trabzon)'e yerleştiklerini öğrendiklerini belirtmişlerdir. Hatta yakın zamanlarda İstanbul'da Konyalı Odabaşılarla karşılaştıklarını ve onların da Karadeniz'e giden akrabaları olduğunu bildiklerini söylemektedirler³⁰.

Trabzon ve yöresinde iki veya dört kardeşe dayandırılan aile hikâyeleri de mevcuttur. Ancak burada Trabzon ve yöresinde yaşamakta olan anlatıların bu üç sayısı etrafında gerçekleşmesi, üç kardeş motifindeki ısrar, dikkat çekicidir. Başka yörelerden benzer anlatıların tespit edilmesi ile geniş bir mukayese imkânı bulunabileceği gibi, böylelikle geçmiş kabullerin tekrarı noktasında üç kardeş konusu açıklık kazanacaktır³¹.

²⁸ Albayrak, *age.*, s. 14-29.

²⁹ Ayhan Bıçak, s. 93-102.

³⁰ A. M. Coşar, *agm.*, s. 855.

³¹ Bu çalışma sırasında görüş alışverişinde bulunulan bazı kişilerden farklı yörelerde üç kardeş hikâyelerinin anlatıldığına dair bilgiler alınmıştır. Mesela, Tokat Reşadiye'nin Bozçalı Köyünün kurtuluş hikâyesi de üç kardeşe dayandırılmaktadır. Aytekin Yüce'nin dedesi merhum Şükrü Kocaaslan'dan aktardığına göre köye musallat olan eşkiyalara karşı kimse bir şey yapamıyormuş. Nihayet orda yaşayan üç kardeş bu duruma isyan ederek harekete geçmiş, eşkiyaları alt edip halkı sıkıntı ve eziyetten kurtarmış. Ancak daha sonra kendileri köyde egemen konuma geçmiş (15 Nisan 2009'da yapılan görüşme).

Maraşlı kardeşlerin bu kadar kabul görmesi, sahiplenilmesi, bölgede İslami hassasiyetlerle açıklanabilirken 3 kardeş fikri, daha eski zamanlara ve belki de genetik hafızaya dayandırılacak bir olgu gibi durmaktadır. Bu, Türk boy ve kabile ayrışmalarında mistik bir unsur olarak değinilen üçlü ayrımın bir yansıması, bireyin kültür alanında var oluşunun bir köken sorununa dönüşmesinin³² çözümü sayılabilir. Üç kardeş temasının efsaneden masala ve oradan bugüne köken hikâyelerine taşınması her bakımdan manidardır.

Denilebilir ki Oğuz Kağan'ın yayını kırmasından ve oklarını atmasından itibaren hep üç kardeş, üç ayrı muhitte yeni bir yaşam başlatıcısı olmaktadır. Belki kız kardeşlerin adının geçmemesi, bölgede evlat sayısının bile yakın zamanlara kadar hep erkek çocuklar üzerinden verilmesi ile açıklanabilir. Bu da asıl kardeş sayısını sınırlamaktadır. Ancak yurt kuran erkek tipinin, ayakta durmanın temel şartına işaretle sacayağı misali bir üçleme ile yola çıkarıldığı da görülüyor. Yola çıkanlar muhtemeldir ki yanlarında ailelerini, maiyetlerini de bulunduruyorlardı. Yine de bunlar anlatılarda çoğunlukla bağımsız üç kişi ya da üç kardeşin biri olarak geçmektedirler. Buradaki üç sayısı, belki de artmanın bir unsuru olarak öne çıkmakta, bir ailenin bir mekânda çoğalmasının şartı sayılmaktadır³³. Nihayet üç, aynı zamanda ikiden hâsıl olacak sonuçtur.

Abstract

In the family stories of Trabzon, there are some narratives which base the family roots to 'the three brothers' who came to the region in ancient times. This motif is faced with mainly in the stories of settlements in the region and is repeated often. In this study, the place of this motif in the Turkish culture is tried to be put through the meanings that are attributed to the numbers.

Key Words: Trabzon, the three brothers' narratives, numbers

Kaynaklar

- ALBAYRAK, Haşim, *Kahramanmaraş-Trabzon Kardeşlik Köprüsü ve Saçaklızâdeler*, Babıali Kitaplığı, İstanbul 2009.
- ARTUN, Erman, *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yay., İstanbul 2008.
- BIÇAK, Ayhan, *Tarih Düşüncesinin Oluşumu*, Dergah Yay., İstanbul 2004.
- BRENDEMOEN, Bernt, *Turkish Dialects Of Trabzon*, Volume II- Texts, Oslo 2001.
- CAFEROĞLU, Ahmet, *Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar*, TDK Yay., Ankara 1994.

³² Ayhan Bıçak, *age.*, s.33.

³³ Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın her ailenin en az üç çocuk sahibi olması gerektiğini, iki çocuğun az olduğunu ileri sürdüğü konuşmasının ardından konu bir süre gündemi meşgul etmişti (8 Mart 2008 tarihli ve takip eden günlerdeki gazeteler). Bu süreçte nüfus planlamasıyla öngörülen bakılabilecek kadar çocuk anlayışını tek çocukla sınırlayan Türk insanına iki çocuğun sayıca anne ve babayı gelecek kuşaklara taşıyacağı, üçüncü çocuğun nüfus artması ve bir bakıma güçlenmesi için önerildiği de düşünülebilir.

- COŞAR, A. Mevhibe, "Trabzon Soyadlarında Osmanlı Dönemi Unvan Adları", Karadeniz Tarihi Sempozyumu (25-26 Mayıs 2005), KTÜ Yay., Trabzon 2007, s. 851-860.
- DEMİR N. ve Aydoğdu Ö., *Giresun İli ve Yöresi Ağızları*, Giresun 2009, s. 399-400.
- DEMİR, Necati, *Trabzon ve Yöresi Ağızları*, III. C., Ankara 2006, s.72.
- DİNÇ, Gökçen B., "Sayıların Büyüsü", *Yeni Aktüel*, S. 92, Nisan 2007.
- GÜNAY, Turgut, *Rize İli Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2003.
- ONG, J. Walter, *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü'nün Teknolojileşmesi*, (Çev.Sema Postacıoğlu Banon), Ayrıntı Yay., İstanbul 1995.
- ÖNAL, Ülkü, *Ardanuç Masalları ve Halk Hikayeleri 3*, Meneviş Yay., Ankara 2008.
- SCHIMMEL, Annemarie, *Sayıların Gizemi*, Kabalıcı Yay., İstanbul 2000.
- YEŞİL, Şemseddin, *Binbir Hadis*, İstanbul 1996.
- <http://www.baktabulum.com/mitoloji> , 20.04.2009.
- <http://www.yesilce.com> 20.04.2009.